

Jedzenie jako sytuacja edukacyjna i społeczna

Redakcja naukowa:
Barbara Juraś-Krawczyk
Elżbieta Woźnicka

Recenzja

prof. dr hab. Joanna Madalińska-Michalak

Projekt okładki

Magdalena Kuś

Redaktor prowadzący

Iwona Morawska

© Copyright by Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
Łódź 2015

Wydanie pierwsze
ISBN 978-83-7405-630-4

Druk

SOWA – Druk na życzenie
www.sowadruk.pl
tel. +22 431-81-40

Wydawnictwo

Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi
90-212 Łódź, ul. Sterlinga 26
tel./fax +42 63 15 908
wydawnictwo@ahelodz.pl
www.wydawnictwo.ahelodz.pl

Spis treści

Wstęp	7
Olga Czerniawska Jedzenie jako sytuacja edukacyjna, od natury do kultury	13
Olga Czerniawska Jedzenie w programach oświaty dorosłych.....	23
Nella Stolińska-Pobralaska Wsparcie dzieci w zakresie dożywiania organizowane na terenie miasta Łodzi w okresie międzywojennym	31
Krystyna Kierkuś-Iwanicka Jedzenie w czasie wojny i okupacji w latach 1939–1945	45
Kazimierz Zawadzki Jedzenie w okresie PRL i w stanie wojennym	65
Mikołaj Gurdała Głodnych nakarmić. Instytucjonalne formy prowadzenia dożywiania dla mieszkańców województwa łódzkiego – perspektywa organizacji pozarządowych	71
Barbara Juraś-Krawczyk Edukacja konsumentka w mass mediach.....	79

Monika Sulik	
W poszukiwaniu smaku dzieciństwa w relacjach autobiograficznych – konteksty pedagogiczne	89
Renata Szczepanik	
Smak i jedzenie w warunkach izolacji więziennej.....	103
Elżbieta Woźnicka	
Bariery w zdrowym odżywianiu w opinii dorosłych	121
Joanna K. Wawrzyniak	
Jedzenie jako demonstrowanie poglądów. O diecie freeganów	137
Tadeusz Szewczyk	
Tożsamość z garnka i z patelni – nieintencjonalne alternatywne wychowanie	149
Kulturowy przekaz jedzenia. Wybór tekstów francuskich Philippe’a Lejeune’a	171
Olga Czerniawska	
Zamiast zakończenia	195

*Książkę tę dedykujemy Krystynie Kierkuś,
wieloletniemu współpracownikowi i przyjacielowi
łódzkiego środowiska andragogicznego i gerontologicznego.
Pozostaje w naszej pamięci jako humanistka
otwarta na całościowe uczenie się i wierna swoim ideałom.*

Wstęp

Prezentowana książka dotyczy edukacyjnego i społecznego wymiaru jedzenia. Wpisuje się w nurt badań biograficznych nad kulturowym fenomenem edukacji kulinarnej.

Autorzy niniejszej publikacji ukazali historyczny i współczesny wymiar pisania i opowiadania o jedzeniu, przeżywanego jako sytuacja wiążąca się ze wspomnieniami, celebracją życia codziennego, kultywowaniem tradycji rodzinnych, znaczeniem smaków i zapachów w doświadczeniach biograficznych.

Publikację rozpoczynają dwa teksty Olgi Czerniawskiej. W pierwszym, zatytułowanym *Jedzenie jako sytuacja edukacyjna, od natury do kultury*, autorka wyjaśnia genezę projektu badań nad jedzeniem. Problematykę jedzenia jako sytuacji edukacyjnej odnajduje w postrzeganiu procesu wychowania przez H. Radlińską, w teorii cielesności J. M. Cagiagle'a i teorii potrzeb A. Masłowa. Ukazuje znaczenia jedzenia w kolejnych fazach rozwoju człowieka od okresu niemowlęctwa po późną dorosłość. W tekście *Jedzenie w programach oświaty dorosłych* autorka odwołuje się do działań teorii i praktyki edukacji dorosłych. Opisuje projekty oświaty dorosłych realizowane w ramach edukacji formalnej, nieformalnej i incydentalnej. W każdym przypadku podjęte działania oświatowe dotyczą problematyki jedzenia. Autorka systematyzuje i wylicza podejmowane akcje edukacyjne i działania wobec grup priorytetowych, takich jak: kobiety, emigranci, bezrobotni, młodzież, ludzie starsi. Ukazuje, jakie działania oparte na edukacji kulinarnej bądź aktywności kulinarnej były podejmowane w odniesieniu do tych

grup. Wskazuje również na znaczenie edukacyjne poradników, które nie tylko dostarczają przepisów, ale także uczą, jak przygotować posiłki, jak zdrowo się odżywiać. Autorka opiera się na bogatej tradycji pracy oświatowej z dorosłymi, co dowodzi, że problem jedzenia i jego edukacyjny wymiar w oświacie dorosłych podejmowany jest od wielu lat. Ponadto odwołuje się do prowadzonych badań biograficznych, które dostarczyły wielu ciekawych dla badaczki informacji o zwyczajach kulinarnych, potrawach, głodzie.

Kolejne cztery artykuły ukazują problematykę jedzenia w wybranych okresach historycznych. Nella Stolińska-Pobralaska w artykule *Wsparcie dzieci w zakresie dożywiania organizowane na terenie miasta Łodzi w okresie międzywojennym* ukazuje dość żywiołową i różnorodną działalność instytucji i organizacji społecznych oraz organizacji religijnych, narodowych, która zajmowała ważną pozycję w niesieniu pomocy dzieciom na terenie miasta w okresie międzywojennym. W ten sposób organizacje te zaspokajały potrzeby opiekuńcze dzieci osierconych i opuszczonych. Przedstawiony przez autorkę przegląd starań związanych z zapewnieniem dzieciom posiłku – podstawowej potrzeby egzystencji – jest wyrazem troski mieszkańców Łodzi o najsłabszych. Jest także dowodem wrażliwości łączącej w tym czasie różne środowiska, które były w stanie zjednoczyć swe wysiłki wokół spraw i potrzeb dzieci, niezależnie od wyznania, narodowości czy prezentowanych poglądów politycznych.

Krystyna Kierkuś-Iwanicka w prezentowanym tekście *Jedzenie w czasie wojny i okupacji w latach 1939–1945* bardzo skrupulatnie, w oparciu o liczne przeczytane wspomnienia z czasów wojny i okupacji, przybliżyła sytuację żywieniową z tego okresu. Druga wojna światowa to przede wszystkim doświadczenia głodu. Autorka ukazała problem głodu, który występował częściej niż doświadczenie smaku czy zapachu, pokazała, w jaki sposób głód wypaczył zwyczaje i obyczaje związane z jedzeniem. Artykuł jest niezwykle sugestywny, oddaje tamte czasy i sytuacje. Jest bardzo ciekawą i pogłębioną analizą źródeł historycznych (pamiętników) z okresu wojny i okupacji.

Z kolei Kazimierz Zawadzki w artykule *Jedzenie w okresie PRL i w stanie wojennym* opisuje zwyczaje żywieniowe na tle sytuacji społecznej oraz politycznej. Udowodnił, że to, co się jadało, odzwierciedlało również swoistą ideologię panującego wówczas systemu. Opisuje system wydzielania i przydzielania jedzenia w postaci kartek, kolejki

w sklepach po żywność. W opinii autora jedzenie w tym czasie było „wyjątkowo utrudzoną przyjemnością”. Warto zachować takie wspomnienie i obraz tamtych czasów – trudnych ze względów nie tylko ideologicznych, ale i obyczajowych.

Tę część tematyczną zamyka tekst Mikołaja Gurdały pt. *Institutionalne formy prowadzenia dożywiania dla mieszkańców województwa łódzkiego – perspektywa organizacji pozarządowych*. Autor przedstawia działania podejmowane przez instytucje publiczne w zakresie dożywiania osób wykluczonych społecznie. Opiera się na analizie instytucji tzw. trzeciego sektora – organizacji pozarządowych. Zilustrowane przez autora przykłady dowodzą, jak istotną rolę w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego pełnią te organizacje, a wiele z prowadzonych przez nie akcji ma charakter dożywiania osób ubogich, wykluczonych.

W kolejnych tekstach problematykę jedzenia autorki odnajdują w mass mediach i relacjach autobiograficznych. Barbara Juraś-Krawczyk w artykule *Edukacja konsumencka w mass mediach* ukazała znaczącą ich rolę w kształtowaniu postaw prozdrowotnych. Media są bardzo dobrym kanałem, poprzez który można przesyłać treści dotyczące propagowania zdrowego stylu życia i sprzężonej z nim jakości życia. Zachęcanie odbiorców w programach telewizyjnych, czytelników książek, artykułów o tematyce kulinarnej do zmiany nawyków żywieniowych wpisuje się w omawianą w artykule koncepcję edukacji konsumenckiej, reorientacji zachowań żywieniowych.

Natomiast Monika Sulik w tekście pt. *W poszukiwaniu smaku dzieciństwa w relacjach autobiograficznych – konteksty pedagogiczne* przenosi nas w przeszłość, odkrywając smaki i zapachy z dzieciństwa. Autorka opiera swoje rozważania na koncepcji przeżycia biograficznego jako istotnego w kształtowaniu osobowości. Wspomnienia z dzieciństwa i wątki biograficzne zaczerpnęła z opublikowanych fragmentów biografii osób mniej lub bardziej znanych w świecie sztuki, kultury, mediów. Ukazała, jak ważne miejsce we wspomnieniach autobiograficznych odgrywają doznania smakowe z okresu dzieciństwa. Autorka zanalizowała ciekawą i bogatą literaturę dotyczącą wspomnień kulinarnych z dzieciństwa. Nadała tym treściom wartości i znaczenie pedagogiczne, szczególnie w odniesieniu do relacji rodzinnych i kontaktów międzyludzkich. W każdym z tych obrazów wspomnień ukazuje konteksty pedagogiczne.

Ostatnia część pracy zawiera teksty odnoszące się do specyficznej sytuacji jedzenia – posiłków w izolacji więziennej, diety freeganów, bariery w zdrowym odżywianiu. Renata Szczepanik w artykule pt. *Smak i jedzenie w warunkach izolacji więziennej* w oparciu o indywidualne narracje opisuje kwestię smaku jedzenia w izolacji więziennej. Analiza narracji pozwala wnioskować, że smak jedzenia w takich warunkach posiada specyficzne właściwości i znaczenie. Autorka omawia nie tylko rytuały więzienne związane z jedzeniem, ale także funkcję społeczną jedzenia, która może osłabić lub wzmocnić pozycję osadzonego. Rzadko można przeczytać o subiektywnych ocenach posiłków w więzieniu dokonywanych przez więźniów.

Elżbieta Woźnicka w artykule *Bariery w zdrowym odżywianiu w opinii dorosłych* podjęła problem zależności między zdrowym odżywianiem, żywnością a zdrowiem, która już od wielu lat jest potwierdzona naukowo. Artykuł ma charakter diagnostyczny i ukazuje świadomość badanych na temat zdrowego odżywiania. Autorka podkreśla, że nie wszyscy wiedzą i zdają sobie sprawę z tego, jak istotny jest związek między prawidłową dietą a zdrowiem. Praktycznym walorem tekstu są wskazane przez Elżbietę Woźnicką niezbędne działania edukacyjne, które powinny być podejmowane w celu zwiększenia wiedzy o barierach w praktycznym zdrowym odżywianiu się.

Joanna K. Wawrzyniak w tekście pt. *Jedzenie jako demonstrowanie poglądów. O diecie freeganów* przedstawia freeganizm jako ruch społeczny ukształtowany w końcu XX wieku i zbudowany na idei konsumpcjonizmu. Jest to ruch, który swoje działania opiera na idei antykonsumeryzmu i przeświadczeniu, że konsumpcja niszczy środowisko naturalne. Pisząc o żywieniu, autorka wskazuje na sposób pozytkiwania jedzenia przez wyznawców tej teorii – jest to żywność „drugiej świeżości”. Podkreśla problem nadmiernego konsumpcjonizmu oraz bezmyślnego marnowania i wyrzucania żywności, która w opinii freeganów nie powinna się znaleźć na śmietniku, tylko zostać przetworzona. Opisane zjawisko jest dość nowe, ciekawe i ma wartość poznawczą. Odwołuje się do założeń oszczędnej gospodarki, którą mogą kształtować jednostki lub grupy społeczne.

Pracę zamyka bardzo interesujący i inspirujący do dyskusji artykuł Tadeusza Szewczyka pt. *Tożsamość z garnka i z patelni – nieintencjonalne alternatywne wychowanie*. Autor omówił funkcję dydaktyki praktycznych przedmiotów kulinarnych. Ubolewa, że nauczyciele

i metodycy nie dostrzegają roli swoich przedmiotów w procesie kreacji tożsamości uczniów. Przedstawił rolę nauki gotowania w kształtowaniu osobniczej tożsamości, dokonując wcześniej analizy pojęcia tożsamości kulturowej i społecznej. Ukazał czynność gotowania jako element życia społecznego i jako autokreację. Wydobył w artykule treści przekazu kulturowego w kontekście sztuki kulinarnej.

Oddzielną część książki stanowią teksty francuskich badaczy, które są źródłem wiedzy o kuchni, tradycji i kulturze francuskiej. Mają one wartość poznawczą i są przykładem autobiograficznych wspomnień związanych z szeroko pojętą problematyką jedzenia. Ich autorami są uczestnicy konferencji naukowej *Pożywienie*, zorganizowanej w Paryżu w 2007 roku. Artykuły ukazały się w czasopiśmie pod tym samym tytułem, pod redakcją Philippe'a Lejeune'a. Profesor P. Lejeune zajmuje się badaniami biograficznymi, cyklicznie organizuje konferencje poświęcone badaniom biograficznym, między innymi: *Edukacja jako całościowe doświadczenie*, *Fotografia żywności w kontekście pamięci biograficznej*. Należy podkreślić, że autor bada także pamiętniki i listy. Jest założycielem Stowarzyszenia Autobiograficznego i Doradztwa Autobiograficznego. Wykładał na Uniwersytecie Lyońskim, obecnie pracuje na Uniwersytecie Paryskim.

Philippe Lejeune, wiedząc dzięki kontaktom naukowym z profesorką Olgą Czerniawską o naszym projekcie książki poświęconej edukacyjnej i społecznej funkcji jedzenia, udostępnił nam poniższe teksty do publikacji. Stanowią one przykład spuścizny autobiograficznej i wpisują się w nurt rozważań polskich autorów nad fenomenem problematyki jedzenia, które staje się projektem edukacyjnym o wymiarze międzynarodowym. Należy dodać, że tłumaczenia tekstów angielskich na język francuski również dokonał Philippe Lejeune, a na język polski – Zdzisława Dobrzańska-Piąstka.

Treść artykułów pokazuje, jak dużo jest możliwych dalszych poszukiwań i opracowań w tym zakresie. Wiele podjętych przez autorów wątków przenika się, dopełnia, otwierając kolejne drogi poszukiwań i odkryć. Ponadto praca wpisuje się we współczesne trendy edukacji kulinarnej. Przedstawiona tematyka jest różnorodna, podobnie jak ujęcie problemu jedzenia. Na podkreślenie zasługuje również to, że autorzy tekstów zwrócili uwagę na pojawienie się zmian, jakie nastąpiły wraz z rozwojem społeczeństwa konsumpcyjnego właśnie w obszarze jedzenia i żywienia.

Autorami tekstów są pracownicy Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej, pracownicy innych polskich uczelni wyższych, a także badacze francuscy. Praca ma nowatorski charakter. Ukazuje trwałość tożsamości kulturowej wynikającej z rekonstrukcji zagadnień związanych z jedzeniem w różnych okresach historycznych naszego kraju. Praca wydobywa edukacyjny i społeczny aspekt jedzenia przejawiający się między innymi w koncepcjach społecznych na rzecz slowfood, zmian sposobu odżywiania się wpisującego się w promowanie tzw. zdrowego stylu życia. Autorzy wskazali, że uczenie się sztuki gotowania i zwrócenie uwagi na znajomość wiedzy kulinarnej są sukcesami współczesnej edukacji dorosłych, która dociera do nich w sposób mniej lub bardziej formalny.

Barbara Juraś-Krawczyk
Elżbieta Woźnicka